

Referātu kopsavilkumi

Zinātniskā konference “Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide”

Valsts pētījumu programma

“Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai”

Projekts “Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide” (IDEUM)

Nr. VPP-LETONIKA-2021/1-0008

Latvijas Mākslas akadēmija, K2 korpuss

5.-6. decembris, 2024

Schultz Laura Luise (Kopenhāģenas Universitāte)

Pārkāpjot robežas, pārkāpjot identitātes: par Nīlсенas kundzes klejotumiem

Transgressing Borders, Transgressing Identities: On Madame Nielsen's Wanderings

Through the performative practice of walking, Danish performance artist, novelist and musician Madame Nielsen explores the relationship between landscape and identity. In Madame Nielsen's oeuvre, *wandering* could be defined as a main genre, including missions to global conflict zones such as Iraq, Afghanistan and Ukraine as well as more peaceful ramblings in the footsteps of her literary heroes. This lecture traces the wanderings of Madame Nielsen and her many aliases. Also known as Claus Beck-Nielsen, Das Beckwerk, Helge Bille and Sister Nielsen, among others, the question of identity is crucial to Nielsen's work. Analyzing Madame Nielsen as a wandering and border-crossing figure, the lecture explores the intimate relationship between identity and space through the concept of the landscape play and argues that a spatialization and dispersion of identity is at play in Madame Nielsen's work.

Gush Rose-Anne (Grācas Universitātes

Arhitektūras fakultātes Laikmetīgās mākslas institūts)

Abstrakcijas ainavas: starp vardarbību un savstarpīgumu

Landscapes of Abstraction: Between Violence and Reciprocity

Exploring the aesthetics and politics of landscape and energy, this lecture considers contemporary artistic practices and art institutions that engage with 'energyscapes' (*Diamanti*), the settings where capital intersects with energy infrastructures, optimising these for capital's expansion and ecological disaster. By putting such practices into conversation with historical 'earthworks', the lecture explores concepts of sacrificial and reciprocal nature, proposing a theory of how the field of art navigates landscapes as 'extractive zones' (Gómez-Barris), and how it employs or navigates infrastructures that mediate the so-called 'green revolution'. By analysing these geographies of extraction, I aim to confront the environmental crisis by unfolding the forms of violence, conflict as well as reciprocity and resistance, that become visible and tangible through paying attention to art's navigation of the geographies and logistics of what Martin Arboleda calls the 'planetary mine'.

Referātu kopsavilkumi kārtoti alfabētiskā secībā pēc autoru uzvārdiem,
kopreferātu gadījumā pēc pirmā autora uzvārda.

Balcare Kitija (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)

Ekoteatrālās ainavas: iedomātas, mainīgas, izzūdošas un izzudušas

Ekoloģiskajam jeb ekoteātrim ir raksturīga daudzveidība formās un stāstniecības pieejās. Ekoteātra gadījumā vietas nozīme un līdz ar to arī tās aģence mainās, mainoties izrāžu formai. Ja izrādei izmanto vides vai īpašvietas teātra formu, ekoteatrālā izrādē šī vieta kļūst bioperformatīva; tā pārkāpj scenogrāfijas un metaforas robežu un kļūst par izrādes līdzradītāju un līdzdalībnieku. Referāts sniegs ieskatu ekoteātrim iezīmīgos ainavu veidos: iedomātajā ainavā, mainīgajā ainavā, izzūdošajā un jau izzudušajā ainavā.

Broka Rīta (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)

Ainava gobelēnā: ģeogrāfiskais pavērsiens

Promocijas darba "Ainava gobelēnā. Rūdolfa Heimrāta skolas piemēripēte (20. gs. 2. puse – 21. gs. sākums)" centrā ir ainavas reprezentācijas izpēte un ar to saistītā problemātika, kas rodas, izvirzoties ārpus tādiem vizuālajā izteiksmē balstītiem medijiem kā, piemēram, glezniecība un fotogrāfija un pievēršoties ainavas identificēšanas iespējām austā šķiedras struktūrā jeb gobelēnā. Referātā tiks sniegts īss ieskats promocijas darba pētnieciskās stratēģijas izstrādē, kā arī īstenošanas gaitā, liekot uzsvāru uz teorētiskā ietvara un metodoloģijas izšķirošo nozīmi. Referāta mērķis ir vērst uzmanību uz starpdisciplināri orientētas pētnieciskās telpas potenciālu jaunu zināšanu ieguvē.

Cērpa Lote Katrīna, Muktupāvela Rūta, Ozoliņa Lolita, Vītola Ieva (Latvijas Kultūras akadēmija)

Baltinavas ainavas identitāte mūsdienās: kas to veido un apdraud?

Projekta IDEUM ietvaros trīs gadu garumā Baltinavā un tās apkārtnē tika īstenots kultūrsocioloģisks pētījums – veikti etnogrāfiskie novērojumi, pierakstītas vietējo iedzīvotāju mutvārdu liecības, izzināta Baltinavas ainavas identitāte, tostarp pilskalnu nozīme vietējā kopienā. Baltinava ir pierobežas ciemats/pagasts Ziemeļlatgalē (Balvu novadā, Baltinavas pagastā). No Baltinavas pagasta kopējās platības 186,3 km² lielāko daļu aizņem lauksaimniecībā izmantojamā zeme un mežsaimniecības zeme (kopā 85,36 % no kopējās pagasta teritorijas). Mūsdienās starp raksturīgākajiem ainavas elementiem Baltinavas apkārtnē minami plašie tīrumi, lauku sētu puduri, koki, koku grupas, ceļi, krucifiksi, robežzīmes u.c. Satiktie cilvēki intervijās kā īpašas vietas ainavā min Baltinavas muižas parku, Antona un Annes parku, Tilžas ielas aleju, Zapružu (dzirnavu dīķi), Supenkas upi, baznīcas, kas atrodas Baltinavas centrā, kā arī Svātiunes ezeru, Motrīnes ezeru un Blauzgovas akmeni, kas atrodas Baltinavas apkārtnē. Baltinavieši ainavā atpazīt arī pilskalnus. Lai gan visi četri no tiem atrodas ārpus apdzīvotām vietām, kopumā satiktie vietējie iedzīvotāji tos zina. Kā rāda īstenotās tiešsaistes aptaujas dati, vislabāk pazīstams ir Puncuļovas pilskalns (83 %), Svātiunes pilskalns (Zvonu kalni) (40 %) un Alotāju pilskalns (26 %). Puncuļovas pilskalna atpazīstamība, iespējams, skaidrojama ar to, ka savulaik šī vieta bija populāra zaļumbalļu vieta.

Baltinavas ainava laika gaitā ir mainījusies. Ainavas izmaiņas ir cieši saistītas gan ar iedzīvotāju skaitu, kas aizvien sarūk, gan dzīvesveida pārmaiņām, ko rosinājuši dažādi vēsturiskie notikumi. Mūsdienās Baltinavas ainavā joprojām vērojamas padomju saimniekošanas sistēmas liecības – uzceltās lielfermas, skābbarības torņi, mehāniskās darbnīcas u.c. Būtiska ietekme uz izmaiņām ainavā bijusi arī meliorācijai, 20. gadsimta 70. gados lauksaimniecībā izmantojamās zemes ar spridzināšanu atbrīvojot no ozoliem, likvidējot viensētas, paplašinot Baltinavas ciematu, tai skaitā uzbūvējot daudzstāvu mājas. Arī šobrīd Baltinavas ainava mainās, galvenokārt saistībā ar ļoti intensīvo lauksaimniecību un mežizstrādi, kā arī Eiropas Savienības robežas aizsargāšanu, ceļot žogu starp Eiropas Savienību un Krievijas Federāciju.

Baltinava ir spilgts piemērs tam, kā, samazinoties iedzīvotāju skaitam un paralēli attīstītos intensīvai lauksaimniecības uzņēmējdarbībai, ainava pēdējos 30 gados ir būtiski mainījusies. No vienas puses, tā kļuvusi sakoptāka – teju visas lauksaimniecībā izmantojamās zemes ir apstrādātas, bet, no otras puses, monotonāka, jo zaudējusi tai raksturīgos elementus – viensētu pudurus ainavā. Pētījuma laikā satiktie vietējie iedzīvotāji pamana izmaiņas ainavā un apzinās, ka

ir aculiecinieki svarīgiem procesiem, kas neatgriezeniski ietekmē viņu dzīvesvidi un piederības sajūtu, kā arī Baltinavas kā dzīvesvietas attīstības iespējas. Baltinavas apkārtnes ainava ir kļuvusi par intensīvi apstrādātu vietu, kas domāta milzu lauksaimniecības tehnikai, nevis cilvēkiem – dzimtu turpināšanai un kultūras mantojuma tālāk nodošanai. Lauki Latvijā iztukšojas ne tikai demogrāfiskās situācijas dēļ, izšķirošs faktors ir arī intensīvā zemes apsaimniekošana un lauksaimniecības politika.

Garda-Rozenberga leva (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)

Latvijas romu identitāšu ainavas emigrācijā

Pēdējos 150 gados notikusī ievērojamā migrācija Austrumeiropā un jo īpaši piespiedu migrācija, kuru šodien vērojam Ukrainā, sniedz iespējas pārbaudīt izpratni par mājām, piederību un liminalitāti starp dažādām paaudzēm, sociālajām un etniskajām grupām. Strukturālās vardarbības pieredze, ko izraisījusi piespiedu un ekonomiskā migrācija, izgaismo plašu identitāšu ainavu, piederības un māju, kā arī vietas piesaistes pārrāvumu spektru. Latvijas romi ir viena no tām kopienām, kas pieredzējusi un joprojām pieredz lielu ekonomisko migrāciju. Kopš 2011. gada romu skaits Latvijā ir samazinājies par 43 %; 2354 no tiem oficiāli ir devušies uz Lielbritāniju un Īriju. Referātā tiks pēfīts, kā romi īsteno savu etnisko, sociālo un kultūras identitāti, kas ir saistīta ar vietām un vidi attiecīgās valsts kontekstā, īpaši migrācijas radītās situācijās.

Gūtmane Zanda, Ignatjeva Sigita, Kuduma Anda (RTU Liepāja)

Liepājas literārā identitāte 20. gs. 60.–80. gados

Kopreferātā tiks pievērsta uzmanība reģionālās literārās identitātes jautājumiem padomju periodā. Tiks aplūkoti Liepājas 20. gs. 60.–80. gadu literāro ainavu raksturojošie topogrāfiskie punkti, kas veido šī perioda Liepājas literāro karti, jo īpaši izceļot nozīmīgāko tās punktu – pilsētas laikraksta “Komunists” (tagad “Kurzemes Vārds”) redakcijas telpas Pasta ielā 3. Ņemot vērā atkušņa un stagnācijas perioda sociāli politiskās dzīves fonu, Liepājas literārā ainava raksturojama kā hibrīda, jo tajā savijas dalībnieku atšķirīgā etniskā, vēsturiskā, kultūras, emocionālā pieredze, to nosaka padomju ideoloģijas un krievu kultūras klātbūtne, koloniālo un dekoloniālo procesu koeksistence. Šajā hibrīdajā ainavā īpaša nozīme pievēršama literārās vides kolektīva nozīmei noteiktu vērtību un literārās tradīcijas veidošanā, kā arī domāšanas veida maiņas inspirēšanā.

Kvēpa Madara (LMA Laikmetīgās mākslas, dizaina un arhitektūras institūts)

Vietas, kur atgriezties

Referātā izvērstas mākslinieciska pētījuma ceļš, kas aizsākās ar interesi par senajām dabas svētvietām Latvijas teritorijā un aizveda līdz autoetnogrāfiskam pētījumam, kura centrā ir autore pašizraudzītas, kultūrvēsturiski “neitrālas” vietas: divi akmeņi un trīs koki. Divpadsmit mēnešu laikā, šīs vietas regulāri apciemojot un fiksējot tajās pieredzēto dienasgrāmatā un fotogrāfijās, autore performatīvi izvērs jaunā materiālisma teorētiskās idejas mākslinieciskā praksē, kur šķietami mēmie kokie un sastingušie akmeņi parādās kā līdzdalīgi aktanti, ar kuriem iespējams veidot attiecības. Pētījuma rezultāts ir māksliniecisku, analoģu fotogrāfiju sērija, kas kalpo kā poētisks šo neverbālo attiecību atspoguļojums.

Ļaksa-Timinska Ilze (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)

Sievietes un revolūcija padomju latviešu prozā 20. gadsimta 20. gados

20. gadsimta 20. gados PSRS dzīvoja aptuveni 160 000 latviešu, kas veidoja atsevišķu diasporu ar savu skolu tīklu, tehnikumiem, periodiskajiem izdevumiem, teātriem, literatūru un kultūru plašākā nozīmē. Gluži kā daudzus citus padomju pilsoņus – arī padomju latviešu rakstniekus aizrāva tā saucamais “sieviešu jautājums”, cenšoties izprast, kādai ir jābūt padomju sievietei. Jaunizveidotajā PSRS sievietes ieguva nebijušu brīvību un līdztiesību, ne tikai politisko emancipāciju, bet padomju “sieviešu jautājuma” ideoloģes (piemēram, Aleksandra Kollontaja, Inese Armanda u.c.) centās īstenot revolūciju gandrīz visās sieviešu dzīves sfērās. Kādai jābūt padomju sievietei? Vai padomju sievietei vajadzētu audzināt bērnus? Vai īstai komunistei vajadzētu precēties? Kas ir brīvā mīlestība? Kā būtu jāgērbjas un jāizskatās padomju sievietēm?

Referāta fokusā ir 20. gadsimta 20. gadu padomju latviešu prozaīku darbi, kuros tiek reflektēts par sievietes lomu revolūcijā un pēcrevolūcijas sabiedrībā. Priekšlasījumā tiks aplūkoti padomju latviešu prozaīku (Alvils Ceplis, Artūrs Kadiķis-Groznijs, Jānis Eids, Konrads Jokums un Roberts Eidemanis) teksti.

Meinerts Jānis, Urtāns Juris (Latvijas Kultūras akadēmija)

Baltinavas pilskalnu mikroreģions:

senvietu telpiskā saikne ainavas kontekstā

Jau kopš 19. gs. vidus pilskalni ir bijis viens no populārākajiem arheoloģijas pētniecības objektiem Austrumbaltijā. Lai gan daudzos pilskalnus veikti plaši arheoloģiskās izpētes darbi, lielākā daļa līdz šim nav pētīti vispār, un paradoksālā kārtā ļoti reti pilskalni ir analizēti kontekstā ar apkārtējo ainavu. IDEUM projekta ietvaros Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieku grupa centās pārvarēt līdzšinējā pilskalnu pētniecībā pastāvējušo plaisu starp pilskalnu arheoloģisko izpēti, folkloras materiāla interpretāciju un apkārtējās ainavas analīzi, pievēršoties ap 7 x 2 km liela mikroreģiona izpētei Baltinavas pagastā, kur nelielā attālumā viens no otra koncentrējas četri pilskalni.

Pētījuma arheoloģiskās daļas metodoloģija ietvēra detalizētu visu līdz šim apzināto arheoloģisko senvietu 15-20 km rādiusā ap pilskalniem kartēšanu ĢIS datubāzē. Līdztekus LIDAR datu analīzei šī datubāze nākošajā pētījuma posmā tika izmantota virknē lauka apzināšanas ekspedīciju, kuru laikā tika precizēta informācija par jau zināmajām senvietām, kā arī atklāta virkne jaunu, līdz šim nezināmu arheoloģisko vietu. 2023. gada vasarā visos četros Baltinavas pagasta pilskalnus tika veikti neliela apjoma arheoloģiskie izrakumi un ģeoarheoloģisko urbumu sērijas, lai iegūtu materiālus pilskalnu datēšanai un to apdzīvotāju kultūrpiederības noskaidrošanai. Izpētes rezultātā iegūta informācija, tostarp radioaktīvā oglekļa ^{14}C datējumi, deva būtiskus pieturpunktus, lai interpretētu pārējo mikroreģiona arheoloģisko senvietu funkcionālo nozīmi ainavā un rekonstruētu apdzīvotības struktūras dinamiku hronoloģiskā kontekstā.

Ozoliņa Lolita (Latvijas Kultūras akadēmija)

Subalternas kopienas identitātes naratīvi.

Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs

Promocijas darbs “Nemateriālā kultūras mantojuma kopienu loma vietas identitātes konstruēšanā un reprezentācijā. Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs” aktualizē savstarpēji saistītus vietas identitātes konstruēšanas aspektus — izpratnes veidošanu par vietējo kopienu lomu vietas identitātes konstruēšanā dinamiskā kultūrvēsturiskā un reģionālā pārmaiņu ietvarā, vienlaikus atklājot nemateriālā kultūras mantojuma kopienas attīstības izaicinājumus, saskaroties ar subalternas kopienas identitātes pazīmēm.

Runcis Maija (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)

Starp rietumiem un austrumiem: latviešu bēgļu paaudzes

Trimdas latviešu bēgšanas pieredze un traumas, kas pieredzētas rietumos Zviedrijā, ir atšķirīgas no tām, ko pieredzēja latvieši, kas auguši padomju vai brīvā Latvijā, un tiem, kas varēja atgriezties atpakaļ brīvā Latvijā. Biogrāfiskās intervijas rāda, ka izpratne par bēgļu paaudzēm un pieredzēm nav viennozīmīga un nereti iegūst “svešā/svešinieka” apzīmējumu. Vai konflikts pastāv tikai starp rietumu Zviedriju un Padomju Latviju? Tikpat nozīmīgs jautājums ir arī par ainavu, kas ietekmē daudzveidīgās identitātes, kuras veidojušās trimdas vai diasporas ietvarā.

Senkāne Olga, Malahovskis Vladislavs (Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija)

Citāda nav/ir svešais: latgaliskuma izpratne intervijās ar rēzekniešiem

Priekšlasījumā paredzēts apkopot un analizēt interviju rezultātus. Balstoties Rēzeknes iedzīvotāju sniegtajās atbildēs, autori mēģinās definēt latgaliskumu, kā arī citādā un svešā semantisko attiecību iegūtās definīcijas.

Suhanova Dina (LMA Laikmetīgās mākslas, dizaina un arhitektūras institūts)

Dabas iedvesmotas, telpiski inovatīvās arhitektūras, dizaina un mākslas prakses

Autore apskata ainavas un identitātes mijiedarbību arhitektūrā, dizainā un mākslā, analizējot laikmetīgās telpiskās prakses dabas, cilvēka veidotās vides un kultūras sinerģijā. Referātā tiks aplūkoti projekti, kas cieši saistīti ar dabu un dabisko, iedvesmojas no ainavas, pēta un analizē ainavu, pārskata resursu ķēdes, resursu un dabas materiālu izmantošanu, kā arī reflektē par dabiskumu mūsdienu ilgtspējības principu kontekstā.

Traumane Māra (LMA Laikmetīgās mākslas, dizaina un arhitektūras institūts)

Citēšanas stratēģijas.

Postmodernisms un ikdienas radošums Latvijā 20. gs. 80. gados

Referātā tiks apskatīts, kā postmodernisma prakse un teorija tika saistītas ar ikdienas radošuma un “pašdarbības” idejām Latvijā 20. gs. 80. gadu vidū. Īpaši nozīmīgs šo ideju popularizēšanas piemērs ir Hardija Lediņa, Imanta Žodžika un grupas NSRD organizētās izstādes, kā arī viņu publikācijas žurnālā “Liesma” un citos izdevumos. Vēlīnā padomju periodā un īpaši pārbūves laika dinamiskajā Latvijas kultūrtelpā postmodernisma citāti ieguva jaunu stratēģisku nozīmi.

Ūdre-Lielbārde Digne (LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts)

Projektu ietekme uz tradicionālās kultūras interpretācijām:
zīmju parku piemērs

Aizvien pieaugošā tendence darbu organizēt atsevišķos, laika un resursu ziņā ierobežotos projektos, nevis kā nepārtrauktu, pastāvīgu procesu, neizbēgami attiecas arī uz tradicionālās kultūras interpretācijām un ar tās pārrādīšanu saistītajām vernakulārajām kultūrpraksēm mūsdienu Latvijā. Priekšlasījumā šis jautājums tiks apskatīts, izmantotjot zīmju parku piemēru. Zīmju parki ir īpaši iekārtotas teritorijas dabā, kur līdzās dabiskajai videi cilvēku veidotā ainavā ir uzstādīti lielformāta vides objekti – ornamentu. Šāda salīdzinoši nesen uzplaukusi kultūrprakse daļā gadījumu ir projektu rezultāts. Iespēja piesaistīt dažādus finansējuma avotus projektu ceļā ir devusi iespēju daudzu šādu jaunradītu, ar latvisko identitāti saistītu vietu izveidošanai, taču projektu formāts ir radījis arī vairākus neviennozīmīgi vērtējamus aspektus.

Žilde Liāna Ivete (LMA Laikmetīgās mākslas, dizaina un arhitektūras institūts)

Baltie plankumi un neapgūtās teritorijas.

Latvijas fotogrāfijas vēstures pārskatīšana

Fotogrāfija joprojām ir nepietiekami izpētīta Latvijas mākslas vēstures nozare. Atsevišķi mākslinieki, periodi un parādības saņēmuši pētnieku uzmanību, bet par citiem virzieniem un jomām priekšstats ir drīzāk fragmentārs. Analizējot dažādu periodu Latvijas ainavas un vides fotogrāfijas piemērus, autore pievērsīsies šī brīža vēstures rakstīšanas procesiem, kas vienlaikus iekļauj jaunu zināšanu radīšanu un esošo priekšstatu dekonstruēšanu. Nacionālā mākslas kanona veidošanu var skatīt kā daļu no kolektīvās nacionālās identitātes konstruēšanas, bet vēsturei ir potenciāls būt arī transnacionālai, multikulturālai un kritiskai.

Konferenci rīko LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts sadarbībā ar Latvijas Mākslas akadēmijas Laikmetīgās mākslas, dizaina un arhitektūras institūtu un pārējiem projekta partneriem: Latvijas Kultūras akadēmiju, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju un RTU Liepājas akadēmiju.

Konference notiek Valsts pētījumu programmas "Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai" projekta "Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide" (Nr. VPP-LETONIKA-2021/1-0008) ietvaros.

Projekta *Facebook* lapa: <https://www.facebook.com/ideumprojekts>

Projekta mājaslapa: <https://www.ideum-project.eu/>